

ارائه الگوی مناسب تنظیم قرارنامه داوری در قراردادهای انرژی در نظام حقوقی ایران، با نگاهی بر قوانین کشورهای ژاپن و فرانسه

بهراد قنبرپور^۱

* نوع مقاله: پژوهشی / تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۰۲ / تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۳

کدمقاله: JHVMN-۲۶۰۶-۱۳۶۱

چکیده

قراردادهای انرژی به دلیل ماهیت بلندمدت، سرمایه‌گذاری‌های سنگین و حساسیت ژئوپلیتیک، همواره در معرض خطر بروز اختلافات پیچیده هستند. در این میان، «قرارنامه داوری» به عنوان «دروازه ورود» به فرایند داوری و با کارکردهای خاص خود، که فراتر از یک سند آیینی و تشریفاتی است، با ایجاد انعطاف لازم، نه تنها در تعیین صلاحیت، قانون حاکم و آیین دادرسی نقش حیاتی ایفاء می‌نماید، بلکه زمینه را برای حل نگاه کارشناسانه و فنی نسبت به مسائل غیرقابل پیش‌بینی و تخصصی، با توجه به نوع قراردادهای انرژی فراهم می‌آورد. پژوهش حاضر، که به شیوه کتابخانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی تدوین شده است، ضمن تبیین مفهوم، کارکرد و ضرورت تنظیم قرارنامه داوری و بررسی رویکرد نظام‌های حقوقی سه کشور ایران، ژاپن و فرانسه به این مهم، به دنبال این پرسش اساسی است که الگوی مناسب برای نظام حقوقی ایران در خصوص تنظیم قرارنامه در قراردادهای انرژی به ویژه در شرایط کنونی چیست؟ بررسی‌های انجام شده، حاکی از آن است که حقوق ایران، متأثر از فقه اسلامی و مقررات آیین دادرسی مدنی (با رویکردی اختیاری نسبت به نهادهای داوری) است. ژاپن، با اتخاذ رویکردی انعطاف‌پذیر در خصوص داوری تجاری بین‌المللی و فرانسه، با رویه قضایی پویا و حمایت حداکثری از استقلال اراده طرفین که در قرارنامه داوری متجلی شده، در این خصوص پیشگام هستند. در این میان، شرایط کشور ما به گونه‌ای است که برای جذب سرمایه‌گذاری در بخش انرژی و رفع چالش‌های قراردادی، ضمن لزوم اصلاح قوانین، مناسب است که الگویی را در تنظیم قرارنامه مدنظر قرار دهد که ضمن توجه به نوآوری‌های قانونی و اجرایی در قوانین حاکم بر داوری در کشوری همچون ژاپن، با رویکردهای صریح و شفاف قرارنامه داوری در نظام حقوقی فرانسه نیز همسو باشد.

واژگان کلیدی: قرارنامه داوری، الگوی مناسب، خلأهای قانونی، نظام حقوقی ژاپن، نظام حقوقی فرانسه.

^۱. دانشجوی کارشناسی ارشد گروه حقوق، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) ahmadghanbarpour@yahoo.com

مقدمه

بخش انرژی، به عنوان موتور محرک اقتصادهای مدرن، متکی بر قراردادهای پیچیده‌ای همچون قراردادهای بالادستی نفت و گاز، احداث نیروگاه و انتقال انرژی است. این قراردادها، معمولاً شامل سرمایه‌گذاری خارجی و دولت‌های میزبان بوده و در معرض تغییرات ناگهانی قوانین، تحریم‌ها (مانند تحریم‌های ایران با روسیه) و بحران‌های اقتصادی هستند. در چنین شرایطی، داوری تجاری بین‌المللی، رایج‌ترین روش حل اختلاف تلقی می‌شود. باری، قلب تپنده این فرایند داوری، قراردادنامه داوری است. حال، این سند که بر اساس بسیاری از مقررات آیین دادرسی نهادهای داوری (مانند دیوان دائمی داوری) و قوانین ملی تنظیم می‌شود، محدوده دعوا، اختیارات داور و قواعد رفتاری را تعیین می‌کند. در حقوق فرانسه و بسیاری از سیستم‌های مبتنی بر حقوق نوشته، قراردادنامه سندی الزام‌آور است؛ در حالی که در سیستم‌های مبتنی بر کامن‌لا (و تا حدودی رویه ژاپن)، انعطاف بیشتری وجود دارد. به هر تقدیر، ابهام در جایگاه حقوقی و شیوه تنظیم قراردادنامه در ایران، منجر به ایجاد چالش‌های مختلفی شده است که لزوم توجه به این عرصه را به ویژه با توجه به اهمیت قراردادهای انرژی، آشکار می‌سازد. نظام حقوقی ایران، علی‌رغم محدودیت‌های قانونی در بحث اختیارات داوری، که نشأت گرفته از قانون آیین دادرسی مدنی و اصول حقوقی حاکم بر قراردادهای دولتی است، نگاهی جامع به نظام حقوقی کشورهای پیشرو در این زمینه نداشته تا بتواند به اصلاحاتی مناسب‌تر و ارائه‌الگوی مقتضی بپردازد. از این رو، با تکیه بر مطالعات تطبیقی، بازتعریف و ارائه راهکارهای واقع‌بینانه در این حوزه، میسر خواهد شد.

۱- مفهوم و کارکردهای تنظیم قراردادنامه داوری

قراردادنامه داوری^۱، حاوی شرح وظایف داوران است که با عناوین داوری‌نامه و موافقت‌نامه داوری و یا سند داوری نیز از آن صحبت شده است؛ (Mohebbi, ۲۰۰۸: ۱۰۸) اما قراردادنامه داوری، از آن جهت که از خلط آن با قرارداد یا موافقت‌نامه داوری، که توافق اولیه میان طرفین است، جلوگیری می‌کند،

^۱. Terms of reference

به نظر عبارت مناسب‌تری تلقی می‌گردد. به هر روی، مطابق با ماده (۱) ۱۸ قواعد اتاق بازرگانی، قرارنامه داوری مشتمل است بر: اسم و مشخصات اصحاب دعوا برای ابلاغ‌ها؛ خلاصه‌ای از ادعاها و خواسته هر یک از طرفین با ذکر مبلغ؛ تعیین موضوعات مورد اختلاف (محل نزاع)، مگر اینکه به نظر مرجع داوری لازم نباشد؛ اسم و مشخصات و آدرس داوران؛ تعیین محل داوری؛ تعیین آیین رسیدگی و اینکه آیا داوران حق دارند که به صورت کدخدامنشی یا بر اساس عدل و انصاف تصمیم بگیرند یا خیر؟ در هر حال، پس از تنظیم سند فوق‌الذکر و امضای هر سه طرف، یک نسخه از آن به مرجع داوری تسلیم خواهد شد و ماده (۳) ۱۸ قواعد اتاق بازرگانی، در خصوص امتناع یکی از طرفین از امضای قرارنامه، توضیحات لازم را ارائه نموده است. وانگهی، اصلی‌ترین دستاورد تدوین یک قرارنامه، ایجاد انضباط در رسیدگی به ماهیت دعواست. بدین توضیح که، این سند در واقع جلوی پراکنده‌گویی و بلاتکلیفی در روند داوری را می‌گیرد و اجازه نمی‌دهد که جریان رسیدگی، از مسیر اصلی خود خارج شود. پس، وقتی که تمام ادعاها، چه آن‌ها که در ابتدا مطرح شده و چه ادعاهای متقابلی که طرفین علیه یکدیگر دارند، به صورت دقیق و حصری در این سند لیست می‌شوند، یک امنیت حقوقی برای طرفین ایجاد می‌شود؛ به این معنا که هیچ کدام از آن‌ها، نگران طرح غافلگیرانه ادعاهای جدید در میانه راه نخواهند بود. لذا، منطق حاکم بر این محدودیت، بر پایه حفظ تمرکز داور و جلوگیری از اطلاع دادرسی استوار است، زیرا ورود هر ادعای جدید، توازن دفاع را به هم می‌زند و تنها زمانی باید اجازه ورود به آن را داد که مرجع داوری، ضرورت آن را تأیید کرده باشد. وانگهی، قرارنامه داوری، امری فراتر از یک تشریفات رسیدگی است. در واقع قرارنامه، ابزاری است که بر صلاحیت داوران، تأثیرگذار است و مرزهای صلاحیت را تأیید، محدود و یا حتی گسترش می‌دهد. بنابراین، تهیه دقیق این توافق، اقدامی تعیین‌کننده در تعیین قدرت داوران برای رسیدگی به پرونده می‌باشد که دقت و سرعت را به همراه خواهد داشت.

(Arefi&Allame&MazlomRahni&Monavari, ۲۰۲۵: ۱۱۰) نخستین اثر مهم قرارنامه، رفع ابهام از توافقات قبلی و صیقل دادن رضایت طرفین است. در بسیاری از موارد، شرط داوری که در زمان انعقاد قرارداد اصلی نوشته شده، کلی یا حتی ناقص است. حال آنکه، قرارنامه این فرصت را به طرفین می‌دهد که موضوع دقیق اختلاف را تعیین کنند. برای مثال، اگر در قرارداد اولیه، مشخص

نشده باشد که آیا داور، حق رسیدگی به خسارات غیرمستقیم را دارد یا خیر، گنجاندن این مطلب در قرارنامه، به معنای توافق صریح و جدید طرفین است. در حقیقت، این کار باعث می‌شود که دیگر هیچ کدام از طرفین، نتوانند در مرحله اجرای رأی، به بهانه عدم صلاحیت داور نسبت به آن موضوع خاص، اعتراض کنند؛ چرا که امضای قرارنامه، هرگونه ابهام قبلی را از بین برده و جایگزین آن شده است. دومین کارکرد که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، تثبیت اصل تسلط طرفین بر امور موضوعی و رعایت ابتکار عمل اصحاب دعوا است. تشریحاً، بر اساس منطق حاکم بر ماده ۲ قانون آیین دادرسی مدنی، این طرفین هستند که مالک و صاحب اختیار دعوا محسوب می‌شوند. حال در قرارنامه داور، خواهان با استفاده از حق حاکمیت و ابتکار عمل خود، عنوان دعوا، میزان خواسته و سبب استحقاق خود را دقیقاً مشخص می‌کند. داور نیز همانند قاضی محکمه، مکلف به رعایت این چهارچوب است و حق ندارد که بر اساس تشخیص یا اراده شخصی خود، در قلمرو دعوا دخل و تصرف کند. البته، این اصل در مورد خوانده نیز به طور کامل صادق است؛ قرارنامه محلی است که ابتکار عمل خوانده در دفاع، تجلی می‌یابد. با این حال، باید توجه داشت که دفاع نیز نظام‌مند است؛ اگر خوانده تشریفات قانونی دفاع را رعایت نکند (مثلاً دفاعی را مطرح کند که مستلزم جلب شخص ثالث است اما اقدامی برای فراخواندن او انجام ندهد)، دفاع او غیرقابل استماع خواهد بود. در چنین حالتی، داور باید روحیه انفعالی خود را حفظ کرده و به جای طرفین، وارد عمل نشود. بنابراین، قرارنامه با ثبت دقیق این مواضع، مرزهای سکوت و اقدام طرفین را روشن می‌کند تا داور، دقیقاً بداند که کجا باید وارد رسیدگی شود و کجا به احترام اصل ابتکار عمل طرفین، از دخالت خودداری نماید. (Moses, ۲۰۱۹: ۸۱) در نهایت، بسیار پیش می‌آید که در زمان بروز اختلاف، پای اشخاصی به میان باز شود که نامشان در قرارداد اولیه نبوده و امضایشان ذیل شرط داور، به چشم نمی‌خورد. در نگاه اول، شاید این طور به نظر برسد که چون این اشخاص ثالث، قرارداد اصلی را امضاء نکرده‌اند، لذا نمی‌توان آن‌ها را به داور فراخواند یا آن‌ها، خودشان نمی‌توانند که وارد این جریان شوند. اما، حقیقت این است که حقوق داور، مدرن، راهی هوشمندانه برای این بن‌بست پیش‌بینی کرده است: قرارنامه داور.

وانگهی، قرارنامه داوری، این قدرت و انعطاف را دارد که دایره اشخاص حاضر در داوری را گسترش دهد و نقایص قبلی را جبران کند. برابر ماده ۱۰ قواعد داوری مرکز داوری اتاق ایران^۱، اگر شخص ثالثی در دعوا ذی‌نفع باشد، می‌تواند درخواست الحاق بدهد. حال، اگر این شخص ثالث در تنظیم قرارنامه داوری مشارکت کند و آن را امضاء نماید، طبق بند (ب) همین ماده، این اقدام به منزله توافق صریح همه طرف‌ها برای حضور او است. باری، نکته ظریف اینجاست که امضای قرارنامه توسط شخص ثالث، یک قرارداد مستقل و جدید محسوب می‌شود. تکمیلًا، بر اساس بند ۵ ماده ۱۰ قواعد مذکور، وقتی که ثالثی، قرارنامه را امضاء می‌کند، در واقع به زبان قانون می‌گوید که صلاحیت داور و قواعد حاکم بر این داوری را پذیرفته است. لذا، این اقدام داوطلبانه، تمام گره‌های کور حقوقی مربوط به عدم وجود قرارداد کتبی با ثالث را باز می‌کند؛ چرا که اینک با یک سند کتبی، معتبر و جدید به نام قرارنامه، مواجه می‌باشیم که امضای ثالث، ذیل آن است و او را هم ردیف طرفین اصلی، قرار می‌دهد. علاوه بر این، برای آنکه حضور این عضو جدید، باعث کندی کار نشود، همان ماده از قواعد مرکز داوری، تأکید دارد که این جلب یا ورود، باید در کوتاه‌ترین زمان ممکن انجام شود تا سرعت داوری، فدای حضور ثالث نشود. بنابراین، قرارنامه داوری با تکیه بر این ضوابط، نه تنها یک سند تشریفاتی نیست، بلکه ابزاری است که به جریان داوری، جان می‌دهد و اجازه می‌دهد که تمامی ذی‌نفعان یک پروژه، زیر یک سقف و با یک ضابطه واحد، اختلافات خود را حل و فصل کنند. حال، بارزترین اثر قرارنامه، زمانی است که یک ایراد صلاحیتی مطرح می‌شود. در این مورد، ابتدا به موافقت‌نامه داوری و سپس به قرارنامه، مراجعه می‌شود تا اختلاف طرفین، به دقت مورد بررسی قرار گیرد. در واقع، این سند به عنوان نقطه مرجع تعیین صلاحیت است.^۲

۲- ضرورت تنظیم قرارنامه داوری در قراردادهای انرژی

قراردادهای انرژی، از ویژگی‌های خاصی برخوردار هستند. هزینه‌های اقتصادی این نوع قراردادهای، تحمیل ضرر و زیان قابل توجه در صورت بروز اختلاف میان طرفین و ساختارهای پیچیده فنی و

^۱. ACIC

^۲. scholarship.law.bu.edu

تخصصی، شرایط ویژه‌ای به این نوع قراردادها داده است. به طور کلی، بروز اختلاف در این نوع قراردادها، در چهار مورد خلاصه شده است:

۱. اختلاف دولت در مقابل دولت؛

۲. اختلاف بین شرکت‌ها و دولت‌ها؛

۳. اختلاف شرکت‌ها در مقابل شرکت‌ها؛

۴. اختلافات اشخاص حقیقی در مقابل شرکت‌ها؛

از پیچیدگی‌های خاص قراردادهای انرژی، تأثیرپذیری مداوم این نوع قراردادها مبتنی بر شرایط و اوضاع و احوال خاص کشورها، اقتصاد و عوامل مختلفی همچون تغییر سیاست‌ها و حتی دول است. این مسئله در قراردادهای انرژی بلندمدت، نمود بیشتری خواهد داشت و مدیریت اختلافات در طول زمان و به صورت مستمر، نقش قابل توجهی در هدایت این نوع پروژه‌ها خواهد داشت. شایسته ذکر است که در این نوع قراردادها، سه موضوع کلیدی می‌تواند که منجر به مدیریت پروژه‌ها گردد. بهره‌گیری از کارشناسان خبره در مرحله تنظیم قرارداد، استفاده از روش‌های مناسب حل اختلاف و داوران و تسهیل‌گران مقتضی در زمان بروز اختلاف و النهایه، برنامه‌ریزی مناسب جهت حل اختلاف، سه موضوع کلیدی هستند. به هر روی، با توجه به آنکه قراردادهای انرژی، اغلب طولانی مدت هستند و پیش‌بینی کلیه شرایط و اوضاع و احوال در مدتی طولانی، امکان‌پذیر نمی‌باشد، بالتبع، بروز اختلافات نیز به طور کامل قابل پیش‌بینی نبوده و موضوعات پیچیده‌تری در این راستا، به وجود خواهد آمد که چه بسا، در توافق اولیه مورد نظر طرفین اختلاف نبوده است. در این میان، قرارنامه داوری که پس از موافقت‌نامه داوری تنظیم می‌شود؛ می‌تواند بسیاری از این نوع کاستی‌ها را پوشش داده و به بسیاری از نیازها و خواسته‌هایی که در مراحل اولیه، مورد نظر طرفین اختلاف نبوده، پاسخ دهد. از این رو، در برخی موارد، این امکان وجود دارد که در قرارنامه، مواردی تهیه و تنظیم شود که با توافق ابتدایی، تفاوت داشته باشد که این امر، به ویژه با توجه به شرایط خاص قراردادهای بلندمدت انرژی، معمول به نظر می‌رسد و با تکیه بر اصل حاکمیت اراده طرفین و در قالب یک توافق مؤخر، که در قالب

قراردادنامه بوده و به امضاء و تصویب طرفین اختلاف و هیأت داوران می‌رسد، قابل حل و مدیریت خواهد بود که این امر، خود بیانگر انعطاف قراردادنامه برای پوشش بسیاری از خلأها است.^۱ محتوای قراردادنامه،

^۱. For more information: Mohajeri, Ansieh, Firouzmand, Mahmoudreza, (۲۰۲۱) Causes, Causes and Types of Disputes in Oil Contracts, Legal Research Quarterly, No. ۹۹.

نوع قرارداد	تمرکز و موضوعات رایج قراردادنامه	نکات اختصاصی و مثال
مشارکت در تولید	حل اختلاف مالی و حسابداری، موضوعاتی مانند: محاسبه هزینه‌های قابل قبول، تعیین سهم سود نفتی دولت، قیمت‌گذاری انتقال‌های داخلی.	در این نوع قراردادها، قراردادنامه باید به دقت، به انعکاس حسابداری قرارداد و نحوه کسر هزینه‌ها بپردازد. در این نوع قراردادها، کارشناس اغلب یک حسابدار خبره و باتجربه است.
بیع متقابل	ارزیابی کارایی عملیاتی و محاسبه دستمزد پیمانکار، موضوعاتی مانند: نرخ بازیابی واقعی در مقابل نرخ پیش‌بینی شده و هزینه‌های عملیاتی و کنترل آن.	از آنجایی که سود پیمانکار ثابت است، قراردادنامه بر کارایی و کنترل هزینه‌ها متمرکز است. کارشناس معمولاً، یک مهندس نفت با سابقه در مدیریت هزینه‌های پروژه است.
قراردادهای خدماتی	رسیدگی به ادعاهای تأخیر، تغییر محدوده کار و کیفیت، موضوعاتی مانند: تأخیر ناشی از فراهم نشدن زیرساخت توسط کارفرما و تعیین خسارت ناشی از تغییر مشخصات فنی.	تعریف خروجی‌های خدماتی به جای تحویل فیزیکی: قراردادنامه بر نتایجی مانند کاهش مصرف، آموزش پرسنل و دوره خدمات تأکید دارد. انعطاف‌پذیری در روش اجراء:

		قراردادنامه می‌تواند که رویکردی منعطف برای انتخاب و فناوری‌ها و اقدامات داشته باشد.
--	--	--

تحت تأثیر نوع قرارداد و مرحله چرخه عمر پروژه، قرار خواهد گرفت. تفاوت این امر، در سه مدل قراردادهای رایج نفت و گاز، در موارد زیر آشکار می‌شود:

فی‌الجمله، قراردادنامه یک سند نیست، بلکه متناسب با نوع قرارداد انرژی، شکل می‌گیرد. باری، قراردادهای عملکرد محور، قراردادنامه را به سمت معیارهای اندازه‌گیری و نتایج سوق می‌دهند، در حالی که قراردادهای ساخت محور، بر جزئیات فنی و زمان‌بندی تأکید می‌کنند. حال، قراردادهای مشارکتی / مالی نیز دامنه قراردادنامه را به فازهای بهره‌برداری و مالی گسترش می‌دهند. بنابراین، قبل از تهیه سند، تعیین نوع قراردادهای انرژی، گام ضروری است تا اهداف، دامنه کار و انتظارات، به درستی منعکس شود. (۲۰۱۶: ۶۴، Narimani, & Sabzevari)

۳- آسیب‌شناسی مقررات حاکم بر نظام داوری ایران

خلأهای موجود در نظام داوری ایران، امری قابل توجه است؛ در این راستا، لزوم اصلاح ساختارهای قانونی و اجرایی و تصریح و شفافیت به وجود راهکارهایی همچون قراردادنامه داوری آشکار می‌شود. حال، از جمله این چالش‌ها و خلأها، می‌توان به موارد آتی اشاره داشت: اختیارات داور در حوزه قواعد اجرایی؛ اختیارات محدود داور در مقررات ایران، محل بحث و بروز چالش است؛ بدین توضیح که، داور در ایران نمی‌تواند در مقام صلح و سازش، قدمی فراتر از قوانین موضوعه بگذارد. نهادهای داوری؛ حقوق ایران، داوری سازمانی یا مؤسسه‌ای را بیشتر از داوری موردی^۱ پذیرفته است؛ مانند مرکز داوری اتاق بازرگانی. این، در حالی است که در بسیاری از قراردادهای انرژی، داوری موردی به دلیل هزینه کم و اختیارات بیشتر، کارآمدتر تلقی می‌شود. به هر روی، عدم تنظیم قراردادنامه در ایران، آسیب‌هایی جدی را در بخش قراردادهای انرژی به دنبال داشته است و علی‌رغم ایجاد موجبات ابطال، حل مسائل پیچیده را بدون راهکار عملی، رها ساخته است. دوگانگی قوانین ایران؛ قوانین ایران در حوزه داوری،

^۱. Ad hoc

متأثر از دواگانگی مقررات عام (قانون آیین دادرسی مدنی در باب هفتم آن و مقررات خاص (قانون داوری تجاری بین‌المللی (۱۳۷۶) و همچنین آراء وحدت رویه، دچار ناهماهنگی‌ها و آسیب‌های جدی است. به طور کلی، مواد ۴۵۴ الی ۵۰۱ قانون آیین دادرسی مدنی، برای نیازهای تجاری امروزی کافی نیست. چه، مغایرت برخی مواد قانونی با اصل لازم بودن قراردادهای، عدم توجه به اصلاح قوانین شکلی دست و پاگیر داوری، کاهش دایره انتخاب داور متخصص، تفسیر مضیق از شرط داوری، ابهام در رویه قضایی در خصوص امکان درج شرط داوری در قرارداد،^۱ ابهام در مفهوم «قابلیت ارجاع»^۲ موضوع ماده ۴۹۶ قانون آیین دادرسی مدنی و رأی وحدت رویه ۷۹۶، عدم به رسمیت شناختن اصل استقلال در ماده ۴۶۱ قانون آیین دادرسی مدنی و تعارض آن با ماده ۱۶ قانون داوری تجاری بین‌المللی، سکوت قانون در خصوص قلمرو شرط داوری به شخص ثالث، از جمله مواردی است که نظام داوری ایران را با مشکلاتی روبه‌رو ساخته و وجود راهکارهای عملی همچون قرارنامه داوری را به ویژه در قراردادهایی با ویژگی‌های خاص همچون قراردادهای انرژی، مطرح می‌سازد.^۳

۴- قرارنامه داوری در نظام حقوقی ایران

قرارنامه داوری در ایران، دارای سابقه است. به عنوان مثال، مواد ۷۵۸ تا ۷۶۳ قانون موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰، قرارنامه داوری را سندی الزام‌آور معرفی کرده‌اند که با امضای طرفین و داوران، توافق آنان برای ارجاع اختلاف به داوری را تصریح می‌کند. در تحولات معاصر، ماده ۱ قواعد مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران، قرارنامه داوری را «صورت جلسه» ای دانسته که به استناد همان قواعد تنظیم می‌شود. همچنین، بند یک ماده ۲۶ قواعد داوری مرکز داوری اتاق ایران (۱۴۰۲)، داور را

^۱. For more information see: Joneydi, Laya, (۲۰۰۷), Governing Law in International Commercial Arbitrations, Dadgostar press, Tehran.

^۲. For more information see: Mohaghegh Damad, Mustafa, (۲۰۲۵), Rules of Jurisprudence (Civil Section), Human Sciences press, Tehran.

^۳. آسیب‌شناسی آرای داخلی و علل ابطال آن‌ها بر اساس ماده ۴۹۰ قانون آیین دادرسی مدنی و با فهرست موضوعی جهات هفت‌گانه ابطال رأی داوری مندرج در ماده ۴۸۹ قانون مذکور، حاکی از آن است که آرای قابل توجهی به علل مخالفت با قوانین موجد حق، ابهام در موضوع، خروج داور از حدود اختیارات، نقض تشریفات دادرسی و مخالفت با استناد رسمی، مورد ابطال قرار گرفته که این امر، خود به تزلزل جایگاه آرای داوری منجر شده است. رجوع کنید به خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۷)، حقوق داوری و دعاوی مربوط به آن.

مكلف به تنظيم قرارنامه ظرف بيست روز پس از تاريخ تحويل پرونده، بر اساس آخرين لوايح نموده است. (عارفی و همکاران، پيشين، ص ۱۱). با اين حال در نظام حقوقی ايران، مفهوم قرارنامه داوری، برخلاف حقوق فرانسه و ژاپن، جایگاه تثبيت شده‌ای ندارد. چه، برخلاف نظام حقوقی فرانسه که در مواد ۱۴۴۸ الی ۱۵۲۷ قانون آيين دادرسی مدنی، به تفصيل به قرارنامه داوری پرداخته‌اند، قوانين ايران در اين زمينه، فاقد شفافيت و صراحت است. در مواد ۴۵۴ الی ۵۰۱ قانون آيين دادرسی مدنی ايران، جایگاه قرارنامه به طور نامشخص و ضمنی بوده و مواد مطروحه، بيشتر با تکیه بر «شرط داوری» تدوين شده است. همچنين، قانون داوری تجاری بين‌المللی ايران مصوب ۱۳۷۶ که متأثر از آنسيترال است، به قرارنامه داوری به عنوان یک سند مستقل، اشاره نداشته است.

۵- ابهام در قواعد اجرائی و نبود فرم استاندارد

دستاوردهای مطالعات تطبیقی در نظام‌های پیشرفته، نهادینه‌سازی فرم‌های مربوط به قرارنامه داوری و وجود قوانين شفاف و بدون ابهام در خصوص تنظيم قرارنامه داوری را نشان می‌دهد که در نظام حقوقی ايران، به وقوع نپیوسته است. از سوی دیگر، در کشورهایی همچون فرانسه، تنظيم قرارنامه، امری الزامی بوده و اين امر، خود به سازماندهی بسیاری از مسائل در اين حوزه، کمک نموده‌است. در نظام حقوقی کشورهایی همچون ژاپن نیز اگرچه تنظيم قرارنامه داوری به صراحت قيد نشده، اما در رويه انجمن داوری اقتصادی ژاپن پذیرفته شده است.^۱ همچنين، بسیاری از دكترين حقوقی، بر ضرورت توجه به تنظيم قرارنامه داوری، تأکید داشته‌اند. (Khakpour&Eskini&Bahmaei, ۲۰۱۹: ۱۷)

۶- قانون داوری ژاپن و اصلاحات سال ۲۰۲۴

قانون داوری ژاپن در سال ۲۰۰۳ تصویب و در تاریخ ۱ اوت ۲۰۰۳ لازم‌الاجراء شده است. اين قانون که اساساً مبتنی بر قانون آنسيترال (۱۹۸۵ با اصلاحات ۲۰۰۶) تدوين شده، چهارچوب اصلی داوری

^۱. Japan Commercial Arbitration Association

در ژاپن را تعیین می‌کند.^۱ در تاریخ ۱ آوریل ۲۰۲۴، اصلاحیه مهم قانون داوری ژاپن همراه با پیوستن این کشور به کنوانسیون سنگاپور در مورد میانجیگری لازم‌الاجراء شد. باری، مهم‌ترین اصلاحات عبارت است از: شفاف‌سازی اقدامات موقت و تأمین: ^۲ هیأت داوری مستقر در ژاپن، اکنون اختیارات روشنی برای صدور دستورات موقت از جمله ممنوعیت اقامه دعوی در دادگاه دیگر، حفظ ادله، حفظ دارایی و حفظ وضع موجود دارد. حاکمیت دادگاه‌های تخصصی: از آوریل ۲۰۲۳، تمام پرونده‌های مرتبط با داوری (ابطال، اجراء، اعتراض به صلاحیت)، به طور متمرکز به دادگاه تجاری^۳ در ناگامورو، توکیو اختصاص یافته است. طبق ماده (۴) ۳۰ قانون اصلاحی، معافیت از ترجمه ژاپنی جهت اجرای رأی، مورد تأکید قرار گرفته که این امر، اجرای آرای بین‌المللی را با صرف زمان و وقت کمتر، میسر ساخته است. ایضاً، ماده (۱۴) ۱۳ قانون اصلاحی، با رویکردی نوین، اعتبار قرارداد داوری الکترونیک را در ژاپن به رسمیت شناخته است. در هر حال، تمرکز پرونده‌های داوری در دو دادگاه تخصصی توکیو و اوزاکا از طریق اعطای صلاحیت همزمان به این دو دادگاه، طبق مواد ۴۷ الی ۴۹ اصلاحی، تخصص قضایی در این حوزه را افزایش داده است.^۴ همچنین، از ویژگی‌های حائز اهمیت دیگر قانون داوری ژاپن، می‌توان به اختیارات وسیع داور در تعیین رویه دادرسی بدون نیاز به تنظیم قرارنامه، صلاحیت داور در تعیین صلاحیت خود، انعطاف‌پذیری در تعیین جزئیات و دامنه وسیع اختلافات قابل ارجاع به داوری طبق ماده ۱۳.۱ قانون داوری ژاپن (هر اختلاف مدنی و تجاری که قابل مصالحه بین طرفین باشد)، اشاره داشت.^۵

۷- قرارنامه داوری در کشور ژاپن و ویژگی‌های آن

در نظام حقوقی ژاپن، مفهوم قرارنامه داوری در مقایسه با حقوق فرانسه، از ساختار متفاوت و انعطاف‌پذیرتری برخوردار است. ژاپن، به جای پیروی از مدل فرانسوی مبتنی بر قرارنامه اجباری و مفصل،

^۱. www.globalarbitrationreview.com.

^۲. interim measures.

^۳. Business Court.

^۴. for more information see: Suzuki, Kenya, (۲۰۲۵), Management of arbitration-related cases in Tokyo district court (business court), Japan arbitration journal, vol. ۶.

^۵. for more information see: Doak Bishop J, William Rowley QC & Gordan Kaiser, (۲۰۲۱), The guide to energy arbitration.

از قانون نمونه آنسیترال پیروی کرده و رویکردی عملاً انعطاف پذیر نسبت به تعیین جزئیات داوری دارد. وانگهی، اختیاری بودن تنظیم قرارنامه داوری طبق ماده ۴۰ قواعد انجمن داوری تجاری ژاپن، به طور صریح، جایگاه قرارنامه را معین نموده است، این در حالی است که در ایران، قاعده صریحی در این حوزه وجود ندارد. ژاپن با انتخاب رویکرد اختیاری، به طرفین اجازه می دهد که با توجه به ماهیت اختلاف، تصمیم بگیرند. همچنین، صراحت ماده ۴۰ قانون مذکور در خصوص کارکرد قرارنامه در تعیین محدوده اختلاف، زمینه بروز تفسیرها و رویه های متعارض را کمرنگ نموده، این در حالی است که در ایران، واگذاری تفسیر این امر به داور و دادگاه، مشکلاتی را به وجود آورده است.^۱ نظام حقوقی ژاپن در خصوص قرارنامه، با بهره گیری از قانون نمونه آنسیترال و ابتکار عمل در انجمن داوری تجاری ژاپن، الگویی انعطاف پذیر، کارآمد و هماهنگ با رویه های جهانی ارائه می دهد که حاکی از این حقیقت است که به صرف تنظیم قرارنامه، کیفیت تضمین نخواهد شد. از سوی دیگر، قواعد حفظ محرمانگی در قرارنامه، از جمله ویژگی هایی است که میان دو نظام حقوقی فرانسه و ژاپن تفاوت هایی را ایجاد نموده است. در نظام حقوقی فرانسه، مطابق با ماده ۱۴۶۴ قانون آیین دادرسی مدنی، اصل محرمانگی، به صراحت مورد تأکید واقع شده که در قراردادهای انرژی قابل توجه است، این در حالی است که قانون داوری ژاپن، هیچ حکم صریحی در مورد محرمانگی ندارد. بدین سان، حساسیت اطلاعاتی بالا در قراردادهای انرژی، لزوم تصریح این امر را آشکار می سازد، در حالی که قانون داوری ژاپن، نسبت به این موضوع مهم تضمینی ندارد. (Furuta and Inoue: ۲۰۱۶، ۷۶)

۸- استقلال نظام داوری در فرانسه

نظام حقوقی حاکم بر داوری در فرانسه، مبتنی بر آنسیترال نبوده و نظامی مستقل است که سابقه آن به پیش از تدوین قانون نمونه بازمی گردد. مهم ترین ویژگی قانون فرانسه، حمایت حداکثری از اصل حاکمیت اراده طرفین است. از دیگر نکات مهم این نظام حقوقی در این خصوص، می توان به موارد پیش رو اشاره داشت: عدم الزام به تشریفات کتبی در داوری بین المللی: بر اساس ماده ۱۵۰۷ قانون

^۱ قواعد اتاق بازرگانی ژاپن در ماده ۴۰ به صراحت به مفهوم قرارنامه اشاره داشته است. استفاده از عبارت may در این ماده، اختیاری بودن قرارنامه را مشخص می نماید. Japan Arbitration Act available at: Japanese-lawtranslation.go.jp

آیین دادرسی مدنی فرانسه،^۱ قرارداد داوری بین‌المللی، الزاماً نباید کتبی باشد و اثبات توافق طرفین کافی است. این رویکرد حتی از کنوانسیون نیویورک نیز انعطاف‌پذیرتر است. استقلال شرط داوری از قرارداد اصلی: یکی از اصول بنیادین حقوق فرانسه، استقلال شرط داوری است. به موجب این اصل، حتی در صورت ابطال یا بی‌اعتباری قرارداد اصلی، شرط داوری به قوت خود باقی می‌ماند. این امر، برای قراردادهای انرژی که احتمال بروز اختلاف بر سر اعتبار اصل قرارداد وجود دارد، بسیار حیاتی است. آزادی تعیین آیین دادرسی: ماده ۱۴۶۴ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه، به صراحت اعلام می‌دارد: «مگر آنکه طرفین ترتیب دیگری مقرر کرده باشند، هیأت داوری تشریفات داوری را تعیین می‌کند و ملزم به پیروی از قواعد دادگاه‌های دولتی نیست». همچنین، قوانین مربوط به قرارنامه داوری در فرانسه، پیشرفته و پیشرو است که در ادامه بحث، بدان پرداخته خواهد شد.

۹- قرارنامه داوری و جایگاه آن در مقررات فرانسه

در رابطه با تاریخچه قرارنامه، به نظر می‌رسد که پیش‌بینی تنظیم قرارنامه در قواعد داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی، ریشه در برخی از نظام‌های حقوق نوشته و به ویژه حقوق فرانسه دارد. مطابق با قوانین سابق فرانسه، ارجاع اختلاف به داوری، مادام که اختلاف عملاً به وجود نیامده، غیرممکن بود. در نتیجه، صرف موافقت‌نامه داوری یا درج شرط ارجاع اختلاف به داوری در قرارداد، در مورد اختلافات و دعاوی احتمالی، برای التزام به داوری کافی نبود و پس از بروز اختلاف نیز باید طرفین، موافقت‌نامه پیشین را تأیید و تنفیذ می‌کردند. حال، پیش‌بینی تنظیم قرارنامه در قواعد داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی، در واقع به معنای همان تأیید و تنفیذ مجدد است. (محبی، ۱۳۸۰: ص ۱۰۵) البته، شایان ذکر است که امروزه، بسیاری از کشورهای حقوق نوشته از جمله فرانسه، ارجاع اختلاف به داوری قبل از بروز اختلاف را پذیرفته و آن را الزام‌آور می‌دانند. اتاق بازرگانی بین‌المللی، نخستین قواعد خود در زمینه داوری را در سال ۱۹۲۳ میلادی، وضع کرده است. با بررسی اسناد موجود، مشخص می‌گردد که تدوین قرارنامه، از همان سال در قواعد داوری اتاق پیش‌بینی گردیده است. البته، در آن زمان عبارت «سند مأموریت» به کار برده شده بود

^۱. Code de procedure civile-Article ۱۴۴۲ a ۱۵۲۷.

و همچنین، وظیفه تدوین این سند مأموریت نیز به عهده آی.سی.سی. بود. واژه قرارنامه، نخستین بار در بازنگری سال ۱۹۵۵ استفاده و از همان زمان نیز وظیفه تدوین آن به عهده دیوان داوری گذاشته شد. از سال ۱۹۵۵ تاکنون، چندین بار بازنگری در مورد محتویات قرارنامه صورت گرفته که آخرین مورد آن، مربوط به بازنگری انجام شده در سال ۲۰۱۲ است (Mills, ۲۰۰۵: ۳). به عنوان مثال، در قواعد داوری سال ۱۹۸۸ و ۱۹۷۵ اتاق بازرگانی بین‌المللی، در ماده ۱۳، در هنگام برشمردن مفاد قرارنامه، تنها از طرفین ذکر خلاصه‌ای از ادعای آنان را خواسته بود و یا اینکه در بند ۳ از طرفین تقاضا شده که قانون ماهوی حاکم بر داوری را در قرارنامه مشخص نمایند و در صورت عدم تعیین قانون ماهوی، هیأت داوری باید با توجه به قواعد حل تعارضی که مناسب تشخیص می‌دهد، قانون ماهوی را تعیین نماید. آخرین بازبینی انجام شده در قواعد داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی، مربوط به سال ۲۰۱۲ است. در این بازبینی نیز سعی شده که اطلاعات دقیق‌تری در قرارنامه درج شود. در حقوق فرانسه، قرارنامه داوری، سندی است که محدوده اختیارات هیأت داوران را تعیین می‌کند. آنچه حقوق فرانسه را متمایز می‌کند، رویه قضایی مستحکم و الزام‌آور در خصوص جایگاه این سند است. یکی از مهم‌ترین اصولی که رویه قضایی فرانسه در مورد قرارنامه داوری ابداع کرده، اصل «عدم قابلیت اعتراض پس از امضاء» است. بر اساس رأی صادره از دیوان تمیز فرانسه^۲ در تاریخ ۱۵ ژوئن ۲۰۱۷ (شماره ۱۶-۱۷۰۱۰۸)،^۳ زمانی که طرفین قرارنامه داوری را امضاء می‌کنند و به موجب آن تشکیل هیأت داوری را معتبر می‌شناسند، دیگر نمی‌توانند بعداً به عدم استقلال یا بی‌طرفی یکی از داوران اعتراض کنند.^۴ ماده ۱۵۲۰، بند ۳ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه، یکی از موارد ابطال رأی داوری را «دور زدن هیأت داوری از اختیاراتی که به آن محول شده» می‌داند.

^۱. for more information see, de Rancourt, Guillaume, M Ghizou, Bado Franklin, Alex, (۲۰۲۱), Commercial Arbitration: France, available at <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/france>

^۲. Courde cassation.

^۳. French Supreme Court finds that tribunal acted within terms of reference available at: www.hsfkramer.com.

^۴. شرح پرونده: در این پرونده، جمهوری گینه استوایی پس از آنکه از وجود ارتباط سابق رئیس هیأت داوری با طرف مقابل مطلع شد، ولی با این حال قرارنامه را امضاء کرد، دیوان تمیز فرانسه رأی داد که امضای قرارنامه، به منزله اسقاط حق اعتراض نسبت به ترکیب هیأت داوری تلقی می‌شود.

در این راستا، دادگاه‌های فرانسه به شدت بر لزوم تطابق رأی صادره با چهارچوب تعیین شده در قرارنامه نظارت می‌کنند.^۱ قرارنامه باید با دقت و صراحت بالا تنظیم شود و هرگونه خواسته خارج از آن، حتی اگر به انصاف نزدیک‌تر باشد، منجر به ابطال رأی خواهد شد. از سویی، یکی از نقاط قوت حیاتی حقوق فرانسه برای قراردادهای انرژی ایران، رویکرد آن نسبت به تحریم‌ها است. نظم عمومی در حقوق بین‌الملل فرانسه^۲ بسیار محدود تعریف شده است و شامل تحریم‌های ثانویه و یکجانبه کشورهای ثالث (مانند تحریم‌های آمریکا) نمی‌شود.^۳ باری، پس از تنظیم قرارنامه، حقوق فرانسه اختیارات وسیعی به داور می‌دهد: اقدامات موقت و تأمینی: بر اساس ماده ۱۴۶۸، هیأت داور می‌تواند به طرفین دستور دهد تا هر اقدام تأمینی یا موقتی را که ضروری می‌داند، انجام دهند. رازداری: به موجب همین ماده، فرایند داور در فرانسه مشمول اصل محرمت^۴ است، مگر آنکه طرفین ترتیب دیگری خواسته باشند. این ویژگی برای قراردادهای استراتژیک انرژی، بسیار حائز اهمیت است. عدم مداخله دادگاه‌ها: اصل^۵ صلاحیت داور در رسیدگی به صلاحیت خود در حقوق فرانسه پذیرفته شده است. دادگاه‌های دولتی تنها در صورتی وارد می‌شوند که شرط داور «واضحاً باطل» باشد. به هر حال، حقوق فرانسه با ارائه تضمین‌های ویژه‌ای مانند استقلال شرط داور از قرارداد اصلی، امکان تعیین قانون حاکم متفاوت بر آیین دادرسی (بدون الزام به قانون ماهوی ایران در بخش تشریفات) و نادیده گرفتن تحریم‌های آمریکا به عنوان مانع نظم عمومی، یکی از امن‌ترین و قابل پیش‌بینی‌ترین نظام‌های حقوقی برای تنظیم قرارنامه داور در قراردادهای انرژی ایران محسوب می‌شود.^۶

^۱ . رأی دیوان تمیز (۲۰۱۵): در پرونده Semapa v. CRH، طرف شکایت ادعا کرد که داور فراتر از اختیارات خود (Ultra Petita) عمل کرده است. دیوان تمیز فرانسه رأی داد که چون قرارنامه داور، به صراحت به داور اختیار داده بود تا «معیارهای مناسب برای حل تعارض بین راهکارهای طرفین» را تعیین کند، اقدام داور در تعدیل قیمت خرید و عدم اعمال تخفیف ۱۰ درصدی، در چهارچوب اختیارات وی بوده و قابل ابطال نیست.

^۲ . International Public Policy

^۳ . France: Terms of reference available at: www.Globalarbitrationnews.com, guide for terms of reference available at: www.knowledge4policy.ec.europa.eu

^۴ . Confidentiality

^۵ . Kompetenz-Kompetenz

^۶ . for more information see: in brief: arbitration agreements in France available at: www.lexology.com

نتیجه گیری

در فرایند پیچیده و پرمخاطره تعیین مرزها میان کشورها، سند مأموریت (قرارنامه داوری)، ابزاری ضروری برای تنظیم، انتظام بخشی و عقلانی سازی روند داوری است. این سند، با تبدیل یک اختلاف حاکمیتی به یک پرونده حقوقی قابل مدیریت، بستری امن و قابل پیش بینی برای یافتن راه حلی پایدار فراهم می آورد. این سند، تنها یک سند مقدماتی نبوده و نیست، بلکه ستون فقرات و سنگ بنای هر داوری مرزی موفقیت آمیز است که نقش تنظیم کننده کلیدی را در آن ایفاء می کند. در کشور ایران، خلأهای قانونی و رویه ای، مشکلاتی را در حوزه نهادینه سازی قرارنامه ایجاد نموده است. برای حل مشکلات مطروحه، نخست لازم است که قوانین مربوط به نظام داوری به ویژه، قوانین آیین دادرسی مدنی، مورد بازنگری و اصلاح واقع شود و در وهله بعدی، با یک نگاه تکمیلی، جایگاه قرارنامه داوری و لزوم تنظیم آن در قراردادهای پیچیده ای همچون قراردادهای انرژی، در قالب الگویی قابل اتکاء، مدنظر قرار گیرد. مطالعه و بررسی دو نظام حقوقی پیشرفته ژاپن و فرانسه، که یکی از آنها، رویکرد اختیاری و منعطف نسبت به قرارنامه داوری داشته و دیگری، نگاهی الزامی به تنظیم آن دارد، حاکی از آن است که برای رسیدن به یک الگوی مطلوب و انجام اصلاحات مقتضی در ساختارهای قانونی و اجرایی، می توان هر دو نظام حقوقی را مورد توجه قرار داد. بدین توضیح که، با تدقیق در نظام حقوقی ژاپن و نوآوری های قوانین حاکم بر نظام داوری ژاپن، نکات برجسته ای آشکار می شود که در کشور ایران، عدم توجه به موارد مذکور و عدم به روز رسانی قوانین در این حوزه، خود بخشی از چالش ها را رقم زده است. در واقع، در حالی که قانون داوری ژاپن و اصلاحات آن در سال ۲۰۲۴، به دستورات موقت قابل اجراء توسط دیوان داوری، تسهیل اجرای رأی دادگاه ها، پذیرش قرارداد داوری در قالب مدرن، حمایت قضایی، گسترش قلمرو داوری و انعطاف پذیری رویه ای روی آورده و یک نظام حقوقی قوی مبتنی بر ترکیب قانونی برگرفته از آنسیترال و قواعد مدرن انجمن داوری تجاری ژاپن برای حل و فصل اختلافات تجاری فراهم کرده، نظام حقوقی ایران، درگیر مباحثی همچون مغایرت برخی مواد قانونی با اصل «لازم» بودن قراردادهای، عدم توجه به اصلاح قوانین شکلی دست و پاگیر داوری، کاهش دایره انتخاب داور متخصص، تفسیر مضیق از شرط داوری، ابهام در رویه

قضایی در خصوص امکان درج شرط داوری در قرارداد،^۱ ابهام در مفهوم «قابلیت ارجاع»^۲ موضوع ماده ۴۹۶ قانون آیین دادرسی مدنی، عدم به رسمیت شناختن اصل استقلال در ماده ۴۶۱ قانون آیین دادرسی مدنی و تعارض آن با ماده ۱۶ قانون داوری تجاری بین‌المللی، سکوت قانون در خصوص قلمرو شرط داوری به شخص ثالث و ... است، که لزوم به‌روزرسانی قوانین مربوط به داوری را ضروری می‌سازد. از دیگر سو، ضروری است که جایگاه قرارنامه داوری در نظام حقوقی ایران، تثبیت و مقررات صریحی در این خصوص تدوین شود، چرا که در کنار توجه به تدوین یک نظام حقوقی جامع بر نهاد داوری، تبیین جایگاه قرارنامه به ویژه در قراردادهای پیچیده‌ای همچون قراردادهای انرژی، امری حائز اهمیت است. در این راستا، برای رسیدن به یک الگوی جامع، می‌توان در کنار توجه به نظام حقوقی ژاپن، با رویکردی تلفیقی-تکمیلی نظام حقوقی فرانسه و مقررات آیین دادرسی مدنی این کشور را در موضوع قرارنامه، مدنظر قرار داد. چرا که، قوانین فرانسه در خصوص قرارنامه داوری، یکی از پیشرفته‌ترین قوانین است. این نظام حقوقی مبتنی بر آنسیترال نبوده و نظامی مستقل است که سابقه آن، به پیش از تدوین قانون نمونه بازمی‌گردد. به علاوه، مهم‌ترین ویژگی قانون فرانسه، حمایت حداکثری از اصل حاکمیت اراده طرفین است. در حقوق فرانسه، قرارنامه داوری، سندی است که محدوده اختیارات هیأت داوران را تعیین می‌کند. به واقع، آنچه که حقوق فرانسه را متمایز می‌کند، رویه قضایی مستحکم و الزام‌آور در خصوص جایگاه این سند است. یکی از مهم‌ترین اصولی که رویه قضایی فرانسه در مورد قرارنامه داوری ابداع کرده، اصل «عدم قابلیت اعتراض پس از امضاء» است. زمانی که طرفین، قرارنامه داوری را امضاء می‌کنند و به موجب آن، تشکیل هیأت داوری را معتبر می‌شناسند، دیگر نمی‌توانند بعداً، به عدم استقلال یا بی‌طرفی یکی از داوران اعتراض کنند. حال، حقوق فرانسه با ارائه تضمین‌های ویژه‌ای مانند استقلال شرط داوری از قرارداد اصلی، امکان تعیین قانون حاکم متفاوت بر آیین دادرسی (بدون الزام به قانون ماهوی ایران در بخش تشریفات) و نادیده گرفتن تحریم‌های آمریکا به عنوان مانع نظم عمومی، یکی از امن‌ترین و قابل پیش‌بینی‌ترین الگوهای

^۱. For more information see: Joneydi, Laya, (۲۰۰۷), Governing Law in International Commercial Arbitration, Dadgostar press, Tehran.

^۲. For more information see: Mohaghegh Damad, Mustafa, (۲۰۲۵), Rules of Jurisprudence (Civil Section), Human Sciences press, Tehran.

نظام‌های حقوقی برای تنظیم قرارنامه داوری در قراردادهای انرژی ایران محسوب می‌شود. در نظام حقوقی ژاپن، مفهوم قرارنامه داوری در مقایسه با حقوق فرانسه، از ساختار متفاوت و انعطاف‌پذیرتری برخوردار است. ژاپن، به چای پیروی از مدل فرانسوی مبتنی بر قرارنامه اجباری و مفصل، از قانون نمونه آنسیترا ل پیروی کرده و رویکردی عملاً انعطاف‌پذیر نسبت به تعیین جزئیات داوری دارد. مهم‌ترین تمایز نظام حقوقی ژاپن در خصوص قرارنامه داوری با نظام حقوقی فرانسه، در دو مورد خلاصه می‌شود. این تمایز، نخست به اختیاری بودن قرارنامه داوری و در وهله بعد، به موضوع محرمانگی مرتبط است. از این رو، اگر طرفین قرارداد انرژی، خواهان یک ساختار سریع، کم هزینه و با حداقل مداخله دادگاه هستند، انتخاب مکان داوری توکیو و قواعد داوری اتاق بازرگانی ژاپن گزینه مناسبی است و با این حال، اگر خواهان تضمین محرمانگی قانونی و اثر اسقاط حق اعتراض (همانند رویه فرانسه) هستند، مقر داوری پاریس، ترجیح دارد.

منابع

۱. Alibakhshi, Abdullah, (۲۰۱۸), Arbitration law and realated claims in judicial precedent, ۵th Edition, Sherkat sahami press, Tehran. [in Persian]
۲. Arefi, Farshid, Allame, Seyed Mehdi, Mazlom Rahni, Alireza, Monavari, Hosein, (۲۰۲۵), Standarizilation of the Arbitration Agreement in Iranian law: An approach to Improving Arbitral Awards, journal of new achievements in public law, No. ۱۵. [in Persian]
۳. Doak Bishop J, William Rowley QC & Gordan Kaiser, (۲۰۲۱), The guide to energy arbitration.
۴. De Rancourt, Guillaume, M Ghizou, Bado Franklin, Alex, (۲۰۲۶), Commercial Arbitration: France, available at <https://globalarbitrationreview.com/insight/know-how/commercial-arbitration/report/france>.
۵. Furuta, Yoshimasa, Inoue, Aoi, (۲۰۱۶), The international Comprative Legal Guide to: International Arbitration, available at: www.amt-law.com.
۶. French Supreme Court finds that tribunal acyed whithin terms of reference available at: www.hsfkramer.com.
۷. Joneydi, Laya, (۲۰۰۷), Governing Law in International Commercial Arbitration, Dadgostar press, Tehran. [in Persian]
۸. Mohaghegh Damad, Mustafa, (۲۰۲۵), Rules of Jurisprudence (Civil Section), Human Sciences press, Tehran. [in Persian]
۹. Khakpour, Ahad, Eskini, Rabia, Bahmaei, Mohamad Ali, (۲۰۱۹), Arbitration contract, Judicial law Journal, No. ۸۴. [in Persian]
۱۰. Fazli, Hasan, Bozorgmehr, Amir Abbas, (۲۰۲۲), An Analysis of the Arbitration Agreement and grounds for annulment of arbitral awards in domestic judicial precedent, ۴th Edition, Ministry of Jusstice press, Tehran. [in Persian]
۱۱. Mohebi, Mohsen, (۲۰۰۸), The arbitration system of the international chamber of commerce, legal journal of the Islamic republic of Iran, No ۱۴. [in Persian]

-
۱۲. Moses, Margaret, (۲۰۱۹), the principles and practice of international commercial arbitration, translated by Mojtaba Asgharian, Khorsandi press, Tehran. [in Persian]
 ۱۳. Mohajeri, Ensieh, Firozmandi, Mahmoud Reza, (۲۰۲۱), Etiology and Typology of disputes in construction contracts, legal research journal, Tehran. [in Persian]
 ۱۴. Mills, Karen, (۲۰۰۵), "Terms of reference", karimsyah law firm, Jakarta.
 ۱۵. Narimani Zamanabadi, Mohamadreza, Sabzevari, Habibeh, (۲۰۱۶), An introduction to the law, economics and Management of oil contracts, Khorsandi press, Tehran. [in Persian]
 ۱۶. Suzuki, Kenya, (۲۰۲۵), Management of arbitration-related cases in Tokyo district court (business court), Japan arbitration journal, vol. ۶.

Presenting a suitable model for setting arbitration agreements in energy contracts in Iran's legal system, with a look at the laws of Japan and France

Behrad GHanbarpour^۱

Article Number: JHVMN-۲۶۰۶-۱۳۶۱

Abstract

Due to their long-term nature, heavy investments and geopolitical sensitivity, energy contracts are always at risk of complicated disputes. In the meantime, the "arbitration agreement" as the "gateway" to the arbitration process and with its special functions, which is beyond a ritual and ceremonial document, by creating the necessary flexibility, not only plays a vital role in determining the jurisdiction, governing law and procedure, but also provides the basis for solving expert and technical issues regarding unpredictable and specialized issues, according to the type of energy contracts. The current research, which was compiled in a library and descriptive-analytical method, while explaining the concept, function and necessity of drafting the arbitration agreement and examining the approach of the legal systems of the three countries of Iran, Japan and France to this matter, seeks the basic question that what is the appropriate model for the Iranian legal system regarding the drafting of the arbitration agreement in energy contracts, especially in the current situation? The studies conducted indicate that Iranian laws are influenced by Islamic jurisprudence and civil procedure regulations (with a discretionary approach towards arbitration institutions). Japan, by adopting a flexible approach regarding international commercial arbitration, and France, with dynamic judicial procedure and maximum support for the independence of the will of the parties as manifested in the arbitration agreement, are pioneers in this regard. In the meantime, the conditions of our country are such that in order to attract investment in the energy sector and resolve contractual challenges, in addition to the need to amend the laws, it is appropriate to consider a model in the drafting of the agreement that, while paying attention to the legal and executive innovations in the laws governing arbitration in a country like Japan, is also in line with the clear and transparent approaches of the arbitration agreement in the French legal system.

Keywords: arbitration agreement, appropriate model, legal loopholes, Japanese legal system, French legal system.

^۱. Master's Student, Department of Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) ahmadghanbarpour@yahoo.com

